

A SZEKERES CSALÁD, KÉT GENERÁCIÓ TAGJAI A TANÁRI KATEDRÁN

SZEKERES FAMILY, FIVE MEMBERS FROM TWO GENERATIONS ON THE TEACHING CHAIR

NAGY Adrienn

Abstract: This study is aimed at introducing the role that Mátyás Szekeres' children and grandchildren filled in Hungarian pedagogical and cultural life. The research is based on a broader study aimed at a comparative analysis of life paths of secondary school founding principals and teachers in the capital, in the light of available primary (family legacy, correspondence, diaries, school notices, contemporary press) and secondary sources. Following a short overview of Mátyás Szekeres', a tax office clerk's family life, the study presents the teaching careers of Kálmán Szekeres and his sister, Margit, born into a family interested in science, literature and arts, prioritizing these during education. They filled significant teacher and principal roles in secondary education. Family environment and foreign experience determined their family's pedagogical views. Kálmán Szekeres, principal in the early 1900s, introduced innovations developing students' skills and their mental health (experimenting, time spent in free environment, doing exercises) and this methodological thinking was more clearly represented by his sister, Margit, principal of a secondary school for girls, when she set a primary objective for her students to love attending school. Kálmán's children continued the profession, his son, dr. Kálmán Szekeres jr. started a career as a music teacher and became well-known as principal of State Music School of Székesfehérvár. Mária Szekeres taught in Margit Szekeres Secondary School for Girls until her death. His daughter, Margit obtained her PhD from art history and taught at the College of Music after her secondary school and Italian language teacher qualification.

Keywords: teaching profession, Szekeres family, secondary school, music

1. Bevezetés

A tanulmány célja, hogy bemutassa egy család, Szekeres Mátyás gyermekeinek és unokáinak a hazai pedagógiai és kulturális életben betöltött szerepét. A kutatás alapja, egy szélesebb körű vizsgálat, melynek célja a fővárosi középfokú iskolák alapító igazgatóinak, tanári életútjának összehasonlító elemzése a rendelkezésre álló elsődleges (családi hagyaték, levelezések, naplók, iskolai értesítők, korabeli sajtó) és másodlagos források tükrében. Szekeres Mátyás adóhivatali tisztviselő családi életének rövid áttekintése után, a tanulmány két, a középfokú oktatásban tanárként és iskolaigazgatóként is jelentős szerepet betöltő, a tudományok, az irodalom és a művészetek iránt érdeklődő, azokat a nevelés során is előtérbe helyező családi környezetbe született Szekeres Kálmán és húga, Szekeres Margit tanári pályáját mutatja be. A családi környezet és a külföldi tapasztalatok meghatározták e testvérpár, majd gyermekeik pedagógiai szemléletét. Szekeres Kálmán iskolaigazgatóként a 1900-as évek elején számos, a tanulók készségeit és egyúttal mentális egészségét fejlesztő újításokat vezetett be (kísérletezés, szabad környezetben való időtöltés, testmozgás), mely módszertani gondolkodást húga, Szekeres Margit leánygimnáziumi igazgató még egyértelműbben képviselte, amikor azt az elsődleges célt tűzte ki, hogy tanulói szeressenek iskolába járni. A tanári hivatást Kálmán gyermekei is folytatták, fia ifj. dr. Szekeres Kálmán zenetanári pályára lépett, majd a

Székesfehérvári Állami Zeneiskola igazgatójaként vált elismertté, leányai Szekeres Mária, a Szekeres Margit Leánygimnáziumban tanított haláláig, míg Margit középiskolai tanári, olasz nyelvemesteri végzettség megszerzése után művészettörténetből doktorált és a Zeneművészeti Főiskolán tanított.

2. Családi környezet

A Szekeres családnak a középfokú oktatásban tanárként és iskolaigazgatóként is jelentős szerepet betöltő két jeles tagja, Szekeres Kálmán és testvére Szekeres Margit, egy a természettudományok, az irodalom és a művészetek iránt egyaránt érdeklődő és mindezen témák megismerését fontosnak tartó, azokat a nevelés során is előtérbe helyező családba született. Édesapjuk, az anyai ágon nemesi felmenőkkel rendelkező¹ római katolikus Szekeres Mátyás 1829-ben Szolnokon született, itt végezte gimnáziumi tanulmányait, majd a pesti egyetem orvostanhallgatója lett.² Felsőfokú tanulmányait az 1848-as szabadságharc kitörése szakította félbe, ugyanis a harmadik zászlóalja tagjaként harcolt, majd századosi rangban küzdött Zentánál, később Temerinél, ahol 1848 augusztusában megsérült és fogságba esett. 1848. szeptember 24-én szabadult és hazatért Szolnokra.³ Szabadulását és felépülését követően (maradandó sérüléseket szenvedett) már nem tudta folytatni orvosi tanulmányait, hanem 1856-ban a szolnoki pénzügyigazgatóságnál helyezkedett el, s még ebben az évben számvevősegi, számtisztai állást kapott Nagyváradon. Ekkor már biztos jövedelem birtokában, feleségül vette Tichy Szidóniát (1841-1918), Tichy Alajos, a neves és elismert nagyváradi nyomda tulajdonosának lányát (Naményi, 1902). 1859 őszén megszületett első közös gyermekük, Szekeres Kálmán. Mátyás 1868 áprilisában sikeres számveteli vizsgát és számtisztviselő esküt⁴ tett, és még ebben az évben Debrecenben, a Pénzügyigazgatóságon nyert végleges számtisztai állást, melyet 1873 augusztusában újabb előléptetés követett, immáron királyi számtanácsosként folytatva hivatali munkáját Temesváron, ahol 1874. június 13-án megszületett a család újabb gyermeke, Margit.⁵ Azonban a szakmai előrelépés és az újabb gyermek már nem jelenthetett örömet számára, mivel 1875. január 10-én Szekeres Mátyás öngyilkos lett, saját revolverével fejbe lőtte magát. Mátyás orbáncból, izületi gyulladástól, illetve halála előtt két héttel már folyamatos magas láztól és fájdalomtól szenvedett, így az orvosi látélet⁶ szerint valószínűleg nem volt elméje teljes tudatában. Az esetet öngyilkosságnak minősítette a temesvári főkapitányság.

Szekeres Mátyás halála után nehéz helyzetbe került a család, mivel értékesíthető ingatlanvagyon nem maradt, a felesége 1875 márciusában nevelési pótlékot kérvényezett, mivel az apa után járó özvegyi nyugdíj csak napi megélhetésüket fedezte, a gyermekek, ekkor még elsősorban a főgimnázium VI. osztályába lépő fia Kálmán taníttatását nem.⁷

Szekeres Mátyás még életében nagy gondot fordított fia, Kálmán nevelésére és intézményes oktatására, ami nem meglepő, hiszen ő maga is egy polihisztor típusú ember volt, érdeklődött a

¹ Szekeres Mátyás édesapja Szekeres János (1789-1877) Hlatky Apollóniával (1806-1848) kötött házasságot, akinek férfi ági felmenője Hlatky János 1642-ben III. Ferdinándtól kapott nemességet, címeres nemeslevelet Nyitrán. Id. és Ifj. Szekeres Kálmán és családja, valamint Szekeres Margit iratai (1739-2001). Budapest Főváros Levéltára (továbbiakban: BFL) XIII. (Családok) 58. 11. 5. doboz. 3. tétel. Családi iratok (1739-1998). Családfa.

² Szekeres Mátyás iratai (1837-1913). BFL XIII. 58. 1. doboz. 1. tétel. Iskoláztatással, képzéssel kapcsolatos iratok 1837-1845.

³ Szekeres Mátyás iratai (1837-1913). BFL XIII. 58. 1. doboz. 3. tétel. 1848-1849-es szabadságharcban való részvételre vonatkozó iratok 1848-1913. Szekeres Mátyás szabadon bocsátása. Knézy Antal alispán. 1848.09.24.

⁴ Szekeres Mátyás iratai (1837-1913). BFL XIII. 58. 1. doboz. 2. tétel. Hivatalviseléssel kapcsolatos iratok 1853-1873. Szekeres Mátyás számtisztviselői eskütétel 1868.01.05. 1868/4500. iktatószám, Magyar Királyi Pénzügyminisztérium.

⁵ Szekeres Mátyás iratai (1837-1913). BFL XIII. 58. 1. doboz. 2. tétel. Hivatalviseléssel kapcsolatos iratok 1837-1845. kapcsolatos iratok 1853-1873. Bizonyítvány számveteli vizsga letételéről 1868.04.25. II. osztályú számtiszt úrként állásában véglegesítve 1868/2370. ikt. Magyar Királyi Pénzügyminisztérium által hivatalból kiállítva Nagyváradon. 1868.07.31.; Szekeres Mátyás I. osztályú számtisztként 1000 forint fizetés. Magyar Királyi Pénzügyminisztérium Pénzügyigazgatás Debrecen. 1869/16352. ikt.

⁶ Szekeres Mátyás iratai (1837-1913). BFL XIII. 58. 1. doboz. 5. tétel. Szekeres Mátyás halálával kapcsolatos iratok. Orvosi látélet a Temesvári szabad kir. város főkapitánya által kiállítva. 1875.01.10.

⁷ Szekeres Mátyásné sz. Tichy Szidónia iratai (1874-1913). BFL XIII. 58. 2. 1. doboz. 2. tétel. Hivatalos iratok (kérelmek, nyugdíj, peres ügyek). özv. Szekeres Mátyásné sz. Tichy Szidónia nevelési pótlék kérvénye 1875.03.10., özv. Szekeres Mátyásné sz. Tichy Szidónia a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium részére küldött levél, melyben Szekeres Kálmán tanulmányainak folytatásához igényelt támogatást. 1875.10.12. Özvegyi nyugdíj megemeléséről küldött értesítés 1913.01.22-én 735 koronáról 890 koronára. 1913/5842. ikt.

természettudományok, az irodalom és a művészetek iránt egyaránt, ezért fontosnak tartotta, hogy gyermekeit is megismertesse az őket körülvevő világ működésével. Mindebben felesége is partnere volt, aki egy több nyelven beszélő, olvasott nyomdász lányaként szintén fiatalon ismerkedhetett meg a könyvekkel, a legfrissebb irodalmi alkotásokkal, amely a fennmaradt források szerint közös időtöltést is jelentett számukra. Mátyás, bár élete nagy részét a számok világában töltötte, ha ideje engedte sokat olvasott és maga is írt verseket, rövidebb novellákat, írásai közül kiemelendő „Az utolsó ember” című kéziratban fennmaradt műve, valamint a *Mi Atyánk* című verse.⁸ Bár Szekeres Mátyás az 1873-ban utolsó ismert 1500 forintos havi fizetésével nem számított tehetős embernek, nagyon fontosnak tartotta, hogy egyetlen fiát a lehető legjobb intézményes oktatásban, a nem kevés tandíjjal járó debreceni katolikus gimnáziumba küldje tanulni, majd váratlan halálát követően felesége is követte a férje által kitűzött célokat és mindent megtett azért, hogy két gyermekét közép-, majd felsőfokú oktatásban részesítse. Ifj. Szekeres Kálmán apja korai halála ellenére harmonikus családi környezetben nőtt fel, amit úgy próbált édesanyjának viszonzni, hogy felnőttként, háttérbe helyezve a magánéletét (családalapítást), gyakorlatilag magára vállalta a nála több mint tíz évvel fiatalabb húga, Margit intézményes taníttatását.

3. Szekeres Kálmán (1859-1940) a tanári pályán

Szekeres Mátyás egyetlen fia Kálmán, 1859-ben Nagyváradon született, középfokú tanulmányait Debrecenben, Temesváron (1874/75) és Rozsnyón (1874/75-1876/77) a katolikus gimnáziumban végezte. Kálmán 1877. június 2-án sikeres érettségi vizsgát tett, majd Budapestre költözött és bölcsészeti tanulmányait a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen és József Műegyetemen folytatta, ahol 1881-ben tanári képesítő vizsgát tett, így mennyiségtan és természetan középiskolai tanári oklevelet szerzett, majd a pesti tudományegyetemen matematikából doktorált.⁹ Tehát Kálmán érdeklődésére minden bizonnyal nagy hatással volt édesapja, akit az irodalom mellett legalább annyira foglalkoztattak a természettudományok, melyet elsődleges pályaválasztása (orvostudomány) is jelzett, így nem meglepő, hogy támogatta fia tudományos tanulmányait, melynek valódi eredményeit és elismeréseit már nem élhette meg.

Szekeres Kálmán tanári pályáját 1882 októberében helyettes tanárként a Rozsnyói Katolikus Főgimnáziumban kezdte, ahol a számtan mellett, tanított magyar nyelvet, történelmet, földrajzot és francia nyelvet is (Nátafalussy, 1883). Tudományos érdeklődése, tapasztalatainak és kutatási eredményeinek szélesebb körben való megosztása már pályája kezdetén megmutatkozott, hiszen az első tanév végén „A görögök mennyiségtana” címmel 45 oldalas tanulmánya jelent meg az iskolai értesítőben, majd önálló kötetben is (Szekeres, 1883). Rozsnyóról megbecsült és elismert tanárként távozott 1887-ben és egy tanév erejéig 1887/88-ban a Szolnoki kir. Allami Főgimnázium helyettes tanáraként természetant, mennyiségtant és francia nyelvet tanított (Rozsnyai, 1888). Ezt követően az 1888/89. tanévet már a soproni állami főreáliskolában kezdte, immáron főállásban, rendes tanárként, ahol mennyiségtant és természetant tanított (Salamin, 1889).¹⁰ Sopronban fizikai laboratóriumot szervezett, illetve itt dolgozta át Fehér Ipoly két kötetes Kísérleti Fizika tankönyvét, melyet később országszerte Fehér-Szekeres tankönyvként emlegettek (Szinyei, 1909). Szekeres Kálmán a soproni társadalmi és kulturális életben is meghatározó szerepet töltött be, tagja volt a városi Színpartoló Egyesületnek, illetve a Fröbel-féle nevelési elveket szem előtt tartó Soproni Gyermekkert Egyletnek, mely hatással lehetett főreáliskolai igazgatóként képviselt pedagógiai szemléletére.¹¹ Kálmán 1895-ben távozott Sopronból és a VKM 1895. évi 46.860. szám alatt kelt rendelete értelmében a Budapesti

⁸ Szekeres Mátyás iratai (1837-1913). BFL XIII. 58. 1. doboz. 4. tétel. Politikai és irodalmi művek kéziratos másolatai, nyomtatványok. Az utolsó ember című műve, illetve *Mi Atyánk* című vers.

⁹ id. dr. Szekeres Kálmán iratai (1866-1940). BFL XIII. 58. 4. 1. doboz. 4. tétel. Iskoláztatással, képzéssel kapcsolatos iratok 1866-1907. Iskolai bizonyítványok. Debrecen, Temesvár, Rozsnyó, 1877-81 között egyetemi leckekönyv, Tanárképzőben szerzett oklevél 1881.12.01.

¹⁰ id. dr. Szekeres Kálmán iratai (1866-1940). BFL XIII. 58. 4. 1. doboz. 5. tétel. Alkalmazással kapcsolatos iratok. 1888/7639. ikt. VKM dr. Szekeres Kálmán rendes tanári kinevezése 1888. június 27., 1891/36161 VKM által rendes tanári állásban történő véglegesítése 1891.08.28.

¹¹ A soproni Gyermekkert Egylet tevékenységét lásd bővebben: Kelényi 1963. 2-20.; Patyi 2013. 304-313.

V. kerületi állami a Markó utcai főreáliskolában kezdett tanítani.¹² Az 1898/99. tanévtől az iskola igazgatója Kálmánt bízta meg a tanárjelöltek felkészítésével. 1899 októberében Bozzay Zoltán tanárral közösen megalapították az iskola matematikai körét, ahol a diákok a tananyagban nem szereplő olyan matematikai ismereteket tanulhattak, mint a számelmélet, a valószínűségszámítás, síkgeometria és csillagászat, valamint gyakorlati fizikai kísérletekben vehettek részt, szemléltetéssel igyekezve a természettudományok világát bemutatni (Hoffer, 1899). Azonban a fent említett matematikai kör mellett, legalább ilyen fontosnak tartotta Kálmán az egyszerűbb nyelvezettel tartott ismerterjesztő előadásokat, beszélgetős alkalmakat is.

3.1. Szekeres Kálmán iskolaigazgató

Szekeres Kálmán báró Barkóczy Sándor, miniszteri tanácsos, 1904-től a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium (továbbiakban: VKM) középiskolai ügyosztály vezetőjének ajánlására, gróf Apponyi Albert minisztertől 1906. szeptember 17-én igazgatói megbízást kapott a budapesti II. kerületi főreáliskola ideiglenes, majd végleges vezetésére, melyet 1918 őszig, nyugdíjba vonulásáig töltött be.¹³ Munkássága elismeréseként 1911-ben dr. Szekeres Kálmán és törvényes utódai nagyszandai előnévvel magyar nemességet kaptak.¹⁴

Szekeres Kálmán már érett férfi korban, 48 évesen, 1908 tavaszán kötött házasságot a nemesi származású, Temesváron köztisztviselőnek örvendő, Alsószatai Petheő János¹⁵ temesvári posta- és távirtda igazgató lányával, a 19 éves Alsószatai Petheő Erzsébet Karolina Máriával (akit a családi levelezésben csak Elzaként emleget).¹⁶ E késői házasság oka, hogy Kálmán, húga Margit tanulmányait finanszírozta és annak befejezéséig tudatosan nem szeretett volna családot alapítani. A fennmaradt családi iratok, levelezés alapján arra következtethetünk, hogy ez a korszakban nem meglepő módon nagy korkülönbséggel kötött házasság, nem csak egy, a Petheő család által elrendezett, tekintélyes hozománnyal rendelkező leány gyermeküknek biztos, kényelmes jövőt, megélhetést biztosító házasság volt, hanem egy döntően harmonikus, érzelmi kötődéssel, közös érdeklődéssel bíró házastársi kapcsolat.¹⁷ Ugyanis Petheő Elza családja, elsősorban édesapja, egy művelt, intézményes közép- és felsőfokú oktatásban részesülő, jogi és kereskedelmi diplomát szerző, nyelveket beszélő, magát folyamatosan képző, a műszaki újdonságokra nyitott, az ország második legnagyobb, 3500 embert foglalkoztató temesvári posta-és távirtda igazgatója, de legfőképpen a kultúra és a természet iránt rajongó ember volt, aki igyekezett mindezt gyermekeivel is megismertetni. Érdeklődési körét tekintve nem meglepő módon vejevel, Szekeres Kálmánnal is kiváló kapcsolatot ápolt. Nyugdíjazását követően

¹² id. dr. Szekeres Kálmán iratai (1866-1940). BFL XIII. 58. 4. 1. doboz. 5. tétel. Alkalmazással kapcsolatos iratok. dr. Szekeres Kálmán rendes tanári kinevezése 1895. szeptember 1-től a Budapesti V. kerületi állami főreáliskola rendes tanárává 1895. évi 46.860. ikt szám alatt kelt VKM rendelet.

¹³ id. dr. Szekeres Kálmán iratai (1866-1940). BFL XIII. 58. 4. 1. doboz. 5. tétel. Alkalmazással kapcsolatos iratok. dr. Szekeres Kálmán ideiglenes igazgatói kinevezése a budapesti II. kerületi főreáliskola igazgatói feladatainak ellátására 1906. szeptember 17. VKM 1906. évi 71.931. sz. rendelete.

¹⁴ id. dr. Szekeres Kálmán iratai (1866-1940). BFL XIII. 58. 4. 1. doboz. 3. tétel. Nemesi címmel, rendjelekkel kapcsolatos iratok. VKM 1911/3450. ikt. alatt kelt rendeltével dr. Szekeres Kálmán és törvényes utódai részére „Nagyszandai” előnévvel nemességet adományoztatott 1911. 09. 07.

¹⁵ Alsószatai Petheő János (1847-1925) Fejér vármegyei földbirtokos, nemesi családban született, apja Petheő János (1798–1871) rácszentmihályi (Szentmihálypuszta) földbirtokos, míg anyja Schraud Mária volt. Petheő János báró Wimmer Johannával kötött házasságot. Petheő János jogi tanulmányok folytatott, 1869-ben Fejér vármegyében kezdett dolgozni, mint megyei aljegyző, 1869. szeptemberétől a m. kir. földművelés-, ipar- és kereskedelmi minisztérium postaosztályához segédfogalmazónak nevezték ki. Ezt követően elvégezte a Kereskedelmi Akadémia érettségizettek számára indított tanfolyamát, 1883-ban a temesvári postai igazgatóság, 1886-tól a posta távirtdával való egyesítése után, a temesvári távirtdaigazgatóság vezetésével bízták meg, majd 1899-től a budapesti után az ország második legnagyobb, közel 3500 embert foglalkoztató postájának, a temesvári posta és távirtda főigazgatója. Négyyszer nősült, első feleségétől született Erzsébet (Elza) lánya, míg a második, Szulyovszky Izabellával kötött házasságából János fia, aki a miskolci kórház vezető főorvosa lett. Ifj. Szekeres Kálmán és családja, valamint Szekeres Margit iratai (1739-2001). BFL XIII. 58. 13. 1. tétel 5. doboz. Levelezés. Petheő János iratai.; Demkó 1940. 529-535.

¹⁶ Szekeres Kálmánné szül. Pethő Elza iratai (1823-1926). BFL XIII. 58. 6. 4. doboz. dr. Szekeres Kálmán 1875. május 19-én (ezt a dátumot nem értem, miért került ide be.) Alsószatai Petheő Erzsébet Karolina Mária Johanna 1908. március 24-én kelt házassági anyakönyvi kivonata.

¹⁷ Szekeres Kálmánné szül. Petheő Elza iratai (1823-1926). BFL XIII. 58. 6. 4. doboz., valamint id. és ifj. Szekeres Kálmán és családja, valamint Szekeres Margit iratai (1739-2001) BFL XIII. 58., Levelezés, BFL XIII. 58. 13. 7. tétel. id. dr. Szekeres Kálmánné sz. Petheő Elzához írt levelek (1899-1941) BFL XIII. 58. 13. 7. tétel. 6. doboz, id. dr. Szekeres Kálmánhoz írt levelek (1907-1926). BFL XIII. 58. 13. 7. tétel. 2. altétel. 6. doboz.

1913-ban Pestre költözött és a természetjárás mellett műgyűjtésnek élt, illetve szeretett vejével, Kálmánnal hosszas beszélgetéseket folytatott (Szekernyés, 2023). Szekeres Kálmán a világ iránti nyitottságát, érdeklődését édesapjától örökölte, melyben felesége is társa volt.¹⁸ A házasságából 1909. január 5-én Szekeres Mária Magdolna Szidónia Johanna, egy évvel később, 1910. február 2-án Szekeres Kálmán Kelemen, majd 1911. szeptember 6-án Margit Mária Sarolta nevű gyermeke született.

3.2. Szekeres Kálmán a tudományos pályán

Szekeres Kálmán a világra nyitott emberként 1899 és 1905 között sokat utazott, hogy megismerje az egyes országok (Anglia, Németország, Franciaország, Hollandia, Belgium) középiskoláinak és egyetemeinek fizikai szertárait, saját magát is folyamatosan képezte, 1907 nyarán egy hónapos angol nyelvi képzésen vett részt. Mindezen tapasztalatait igyekezett a hazai oktatásban is kamatoztatni, elsődleges célja volt a gyakorlati kísérletekbe bevonni a tanulókat, melyre elsősorban igazgatóként, Budapesten adódott lehetősége. A II. kerületi állami főreáliskola fizikai, vegytani, természetrajzi szertárral, geometriai rajzgyűjteménnyel és gazdag könyvtárral rendelkezett, ahol Kálmán az érdeklődő diákoknak olykor tanórán kívüli tantermi, vagy a természeti térbe kilépve közös kísérletezéssel igyekezett a természettudományok gyakorlati oldalát előtérbe helyezve, kötetlenebb formában megszerettetni e napjainkban sem széles körben vonzó tantárgyakat. Kálmán munkája elismerésének tekintette, hogy 1912-ben József főherceg fiát, László királyi herceget az iskola első osztályába rendes tanulóként iratta be (Szekeres K., 1912).

A tudományos, természettudományos ismeretek mellett, Kálmán legalább olyan fontosnak tartotta a testi nevelést, a testgyakorlást. Az iskolai sportágak között az atlétika, az úszás, a vívás, télen a korcsolya, valamint a szabad levegőn való mozgás kapott kiemelt szerepet. Kötelező játékdélutánokat tartottak a Városmajorban 5 hónapon át, egy-egy osztálynak heti 2 órában, azaz tulajdonképpen megszervezte, a középiskolákat tekintve elsők között, a szabadtéri tornaórát, ahol a labdajátékokat részesítették előnyben (Szekeres K., 1907). Szekeres Kálmán maga is részt vett az egészségtan tantárgy szemléltető tananyagának összeállításban, melyben szó esett a tiszta szobáról, a jó levegőről, a betegségekről, a kézmosás fontosságáról, a szennyezett vízből, állatokról terjedő fertőzésekről, a testi és környezeti higiéniai kérdésekről, valamint a helyes étkezés, testmozgás fontosságáról. A tananyag egészségügyi gyűjteményét nemzetközi szinten 1908-ban a londoni tanügyi kiállításon aranyéremmel, a drezdai higiéniai kiállításon diszoklevéllel ismerték el (Orlai, 2004).

Tudományos tevékenysége főleg a matematika, fizika és természettan tárgykörét érintette, rendszeresen publikált a Természettudományi Közleményekben, a Fizikai Lapban, az Urániában és a Polytechnikai Szemlében (Kempelen, 1931). Kálmán, tanári munkája mellett, fontos küldetésének tartotta a közérthető nyelvű ismeretterjesztést, számos írása jelent meg az Uránia ismeretterjesztő folyóiratban, melynek 1918-ig volt munkatársa. Itt megjelent írásai közül kiemelendő a csillagászati témájú, mint az Egy nagy Bujdosó, illetve a Kis olvasztó kemence című tanulmánya (Szekeres K., 1900, 1901). Továbbá jelentős szerepe volt Fehér Ipoly, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjának az 1872-ben megjelent „Kísérleti Természettan” tankönyvének átdolgozásában, mely a századforduló tudományos eredményeinek a középiskolai tanulók számára érthető nyelvezeten való összegzésére törekedve 1901-ben Kísérleti Fizika címmel jelent meg és közel húsz évig volt használatban (Bognár, 2014). Szekeres Kálmán nyugdíjazását követően szinte haláláig, a húga, Szekeres Margit által alapított leányiskolában tanított, illetve annak adminisztratív működését segítette.

¹⁸ Itt fontos megemlíteni, hogy a fentiekben felesége apjának Petheő Jánosnak fontos szerepe volt, akinek a leendő veje vagyonánál, amit ő maga biztosítani tudott lányának szükség esetén, sokkal fontosabb volt, hogy tanult lányának egy őt tisztelő, szintén tanult férje legyen. Ifj. Szekeres Kálmán és családja, valamint Szekeres Margit iratai (1739-2001). BFL XIII. 58. 13. 1. tétel 5. doboz. Levelezés. Petheő János iratai.

4. Szekeres Margit (1874-1940)

A fentiekben említett családi közeg inspirálóan hathatott Kálmán húgára, Szekeres Margitra is, aki 1874. január 13-án Temesváron született.¹⁹ Az irodalom és művészetek iránt rajongó édesapját nem ismerhette, mivel röviddel születését követően meghalt, azonban a családja és nála jóval idősebb testvére, Kálmán nagy figyelmet fordított Margit intézményes oktatására. Margit tanulmányait Rozsnyón kezdte, ezt követően a budapesti VI. kerületi Magyar Királyi Állami Felsőbb Leányiskolában folytatta, majd a VI. kerületi Magyar Királyi Állami Felső Nép- és Polgári Iskolai Tanítónőképzőben magyar nyelv és történelem szakos polgári iskolai tanítói diplomát szerzett (Csegény, 1940). Ezt követően, tanulmányai helyszínén, a VI. kerület Andrassy út 65. szám alatti felsőbb leányiskolában (1921-től Mária Terézia Felsőleányiskola és Leánygimnáziumban) kezdett tanítani egészen az általa kért nyugdíjazásáig. Az itt szerzett 25 éves pedagógiai tapasztalatait, illetve külföldi utazásai és testvére, Kálmán által megismert nevelési elveket igyekezett hasznosítani az általa alapított iskola megszervezése során. A tanítás mellett irodalmi művei is megjelentek: 1892-ben Egy igaz történet című írása, továbbá ifjúsági regényeket írt, valamint a Pallas Nagylexikon világtörténeti részének munkatársa volt, illetve a jótékonyág, az elesettek támogatása is fontos szerepet játszott az életében (Bozzay, 1931).

1. kép Szekeres Margit. Forrás: Csegény, 1940. 6.

Szekeres Margit (l. 1. kép) által nagyra értékelt, a tanári pályáját is meghatározó VI. kerületi állami felső leányiskolában az 1918 után bekövetkező oktatáspolitikai változások hatására kérelmezte nyugdíjazását, mely kapcsán az alábbiak szerint fogalmazott: „...az a kiváló tanári testület, amely a legnagyobb veszedelem idejében csaknem teljes egyértelműséggel védelmezte a tanuló ifjúságot a zavaró külső hatások ellen, nem volt képes nemes meggyőződését és pedagógiai törekvéseit a maga teljességében megvalósítani, annak legfőbb akadályát a tanulók nagy tömege okozta” (Szekeres M., 1922. 3.). Továbbá így ír erről általa vezetett naplójában 1919.08.01.: „Nagy elhatározás búcsút venni a tanítástól, mikor minden érzélem az iskolához köt. Nehéz szível léptem be a számomra új hivatalos helységbe, de a döntő percben is azt éreztem, hogy ilyen körülmények között, én tanítani nem tudok.

¹⁹ Szekeres Margit születési éve kapcsán az egyes források 1875-öt adják meg, azonban a születési anyakönyvi kivonat szerint 1874-ben született. ¹⁹ id. Szekeres Margit iratai (1887-1937). BFL XIII. 58. 5. doboz. 1. tétel. Iskolai bizonyítványok, oklevelek.

Nem fordíthatom ki a lelkemet, azt nem adhatom, ami vagyok, mást adni pedig nem tudok és nem is adhatok.”²⁰

Hosszas előkészítő munka után 1921 őszén a Szekeres Margit Felső Leányiskola négy évfolyammal, az V. kerület Kálmán utca 22. szám alatti bérház második emeletén nyitotta meg kapuit (Szekeres M., 1922). Az iskola megszervezésében és későbbi irányításában Margit segítségére volt bátyja, Szekeres Kálmán, aki az első években tanított is, később az iskola adminisztratív ügyeinek felügyeletét látta el, valamint vezetői tapasztalataival segítette a tanári testület munkáját. A VKM 24.166/1924. V. számú rendelet értelmében 1924 őszén a VII. osztály is nyilvánossági és záróvizsgáztatási jogot kapott, mely igény esetén biztosította a felkészülést a gimnáziumi tanulmányokra is (Szekeres M., 1925). Az 1927/28. tanév első osztálya líceummá alakult, az első érettségi vizsga megtartására 1931/32. tanévben került sor.²¹ Az 1935/36. tanév újabb változást hozott az iskola életében és elnevezésében, ugyanis az 1934. évi XI. törvény értelmében felmenő rendszerben az iskola leánygimnáziumként működött (Szekeres Margit nyilvános jogú Magán Leánygimnázium II-VII. osztály leánylíceum) tovább, egészen Szekeres Margit haláláig (1940. február 7.). Az iskola hivatalosan 1940. június 30-án zárta be a kapuit (Szekeres Margit leánygimnázium létrejöttének, működésének története, valamint a tanári kar jeles alakjai munkássága és tanulóinak társadalmi összetétele egy korábbi tanulmányban a szerző által már összegzésre került, így erre jelen írás nem tér ki részletesen, lásd bővebben Nagy, 2022. 40-70.).

4.1. Szekeres Margit pedagógiai hitvallása

Szekeres Margit célja egy olyan iskolatípus létrehozása volt, mely tanulóinak azon készségeit fejleszti, amely a diákok társadalmi helyzetének megfelelő kulturális fejlődését lehetővé teszi, legyen az a családi életben vagy a munkaerőpiacon való boldogulás szükségessége (Szekeres M., 1925). Szekeres Margitra minden bizonnyal nagy hatással volt testvére, Kálmán, a 19-20. századi pedagógiai reformgondolatokra nyitott, fentiekben bemutatott világlátása (kísérletezés, ismeretek elsajátításának élvezete, természeti környezet fontossága) és a saját maga által tett rövidebb európai utazások során szerzett pedagógiai tapasztalatok. E középfokú leányiskola keretein belül Margit és Kálmán egy olyan oktatási intézményt igyekezett létrehozni, mely a korszakban igen modern, leginkább a reformpedagógia képviselői által is megfogalmazott szemléletmódhoz és módszerekhez hasonló eszközökkel igyekezett a gyermekek egyes készségeit, szellemi, testi, és mentális egészségét fejleszteni. Itt fontos megjegyezni, hogy a fennmaradt írásos forrásokban Kálmán és Margit esetében sem találunk arra konkrét utalást, hogy a reformpedagógia bármely irányzatát, annak képviselőit mintaként tekintették volna, illetve, hogy Margit a hazai reformpedagógia jeles alakjaival kapcsolatba lépett volna-e.

Margit úgy gondolta, hogy a legfontosabb, hogy növendékei szeressenek iskolába járni, ennek érdekében a tantestülettel együtt arra törekedett, hogy otthonos környezetet és a korabeli, inkább távolságtartó tanári-diák viszonyhoz képest, egy lehetőleg minél „melegebb, közvetlenebb” viszony alakuljon ki a tanárok és a diákok között, mely „termesztéssé teszi, hogy a tanulók szívesen járnak iskolába (...). Otthont akarunk adni a gyerekeknek, olyan otthont, amely a fegyelem erejével, de gyöngéd melegséggel törekszik, hogy a ráknbízott lelkek értékes emberekké fejlődjenek” (Szekeres M., 1923. 1.). Szekeres Margit az általa alapított iskola pedagógiai elképzeléseit és céljait röviden az alábbiak szerint foglalta össze, mely az iskola jelmondata is lett: „Minden a gyermek és mindent a gyermekért, (...) mindent elkövetünk, hogy az esetleg felmerülő nehézségek miatt a gyermek sohase szenvedjen” (Szekeres M., 1921. 4.). Margit a nevelés legfontosabb eszközének a „művészi érzés és a közvetlen szemléleten alapuló gyakorlati érzék” fejlesztését tartotta (Szekeres M., 1922. 5.). Az elsőt szolgálta a zenei intelligencia fejlesztése, amely a gyakorlatban elsősorban a szolfézs tanfolyam formájában valósult meg, míg a másodikat a tantárgyak gyakorlati tapasztalatok útján való megismertetése: kísérletek teremben és a szabadban, valamint kirándulások által. A művészi „ézés” fejlesztésére a már említett szolfézs tanfolyam, rajz tanfolyam, míg a mindennapi életben való

²⁰ id. Szekeres Margit iratai (1887-1937). BFL XIII. 58.5. 4. doboz. 3. tétel. Napló, 1919.08.01.

²¹ A 20. század első felében működő középfokú leányiskolák egyes típusainak kialakulását, céljait az azokból történő továbbtanulási lehetőségeket lásd bővebben: Nagy, 2019: 72-94; Nagy, 2011; 7-20.; Kéri, 2008; Müller, 2000: 131-204.; Rébay, 2009; Papp, 2006: 713-756; Papp és Sipos, 2017.

boldogulást segítő német nyelvtanfolyam, illetve a diákok jó egészségének megőrzését is szolgáló svéd torna tanfolyam indult az iskolában. Szekeres Margit úgy vélte, hogy a szolfézs a zenei nevelés legjobb módszere, mivel még a kevésbé tehetséges gyerek esetében is jó eredményeket lehet elérni a ritmus, a hang és hallásfejlesztés területén.

A gyakorlati tárgyak közül a nyelvoktatás is kiemelt szerepet kapott, melyet a mindennapi életben, társalgásban, de a munka világába kilépve is elengedhetetlennek tartott Szekeres Margit. A nyelvi képzés elődleges célja, hogy a mindennapi nyelvet beszéljék és értsék a diákok, minél többet hallanak az adott idegen nyelven annál hamarabb sajátítják el azt. A nyelvet tanulók csoportja nem szabad, hogy több legyen mint 20 fő, azért, hogy minden órán minden tanuló beszélhessen, azaz úgy vélte, hogy a hosszú értelmetlen leckék felmondása helyett, beszélgetni kell a gyerekekkel. Margit hangsúlyozta, hogy a tanítás középpontjában „ne a tanári asztal közepén fekvő osztályozó napló legyen, amelybe a tanár, mint a csalhatatlanságnak jelképe, határozott arccal jegyzi be a végítéletet. A tanítás derűs összmunka legyen, ahol a tanár munkáltat, a gyerek pedig a tanár folytonos irányítása mellett képességeinek megfelelően dolgozik.” Meglátása szerint egy 10-12 éves gyerek nehezen összpontosítja figyelmét elvont dolgokra, de bármely pillanatban kész kisebb erőfeszítésre, ha játékos ösztöneit kielégítik, ezért már az első nyelvi órákon „megjátszathatjuk velük mindazt, amit mondanak vagy akár rajzoltatjuk őket” (Szekeres M., 1925. 11.).

Az iskola különös figyelmet és egyúttal jelentős anyagi forrást fordított a tantermek, a könyvtár, illetve a szertárak felszerelésére, ez utóbbit különösen fontosnak tartotta Margit, mivel ezen eszközökkel végzett gyakorlati (fizikai, kémiai) kísérletek során szerette volna a fentiekben említett gyakorlati tapasztalatok általi ismeretek elsajátíttatását biztosítani a tanulók számára, ugyanis hitvallása szerint „a tanítást mindig kísérletek által lehet alátámasztani” (Szekeres M., 1925. 11.).

Az, hogy a lányok társas kommunikációs készségét kívánták fejleszteni, az állami és egyéb fenntartású leányiskolákban sem ritka, azonban Margit által különösen kiemelt szerepet kaptak az iskolai ünnepélyek és egyéb alkalmakból megrendezésre kerülő színházi előadások (Szekeres M., 1937). Az előadások színpadra állításával járó teendők mindegyikében részt vettek a diákok a tanárokkal együtt, legyen szó a szereposztásról, az előadás helyszínéről, a jegyárakról, a műsorplakátról, ezek készítésére például külön leánycsapat alakult, a táncok koreográfiájába a lányok is bekapcsolódtak, csakúgy, mint a jelmezek tervezésébe. Margit célja az volt, hogy a tanulók a gyakorlatban tapasztalják meg a munkájuk eredményét, azaz, hogy a terveket hogyan érdemes elkészíteni, majd kivitelezni (anyagtípus, mennyiség, költségvetés...stb.), az olykor 110 tanulót mozgó előadást miként lehet koordinálni. „Az iskola azt akarja, hogy a tanulók – a mai küzdő korhoz illeszkedve – megtanulják a bátrabb, biztosabb fellépést, öntudatosabb és mégis szerényebb, a másokhoz alkalmazkodóbb mozgást, beszédet. És főképpen, hogy megszokják, megtanulják az együttérzés, együttműködés hatalmas erejét. Hogy ráeszméljenek, hogy nemcsak a kivételes tehetségek, hanem a legszerényebb is, a legkisebb szerepben is hozzájárulhat az „egész” sikeréhez, ha egy akarással, kéz a kézben állanak valamely eszme szolgálatában” (Szekeres M., 1931. 6). Szekeres Margit szerint a cél „nem primadonnák szerepeltetése és ünnepeztetése”, hanem az, hogy megtanítsák a diákoknak, hogyan kell tisztán, értelmesen beszélni, illetve, hogy megtanulják a közös munka értékét, valamint az elért siker növelheti a tanulók önbizalmát (Szekeres M., 1933. 6.).

A szellemi és lelki fejlesztés mellett, legalább ilyen fontosnak tartotta Margit, hogy növendékei a testi, fizikai egészségüket is megőrizzék, ezt szolgálták a heti rendszerességgel tartott tornaórák, melyekre egyrészt egy 127 négyzetméteres jól felszerelt tornateremben (svédbordafal, mászó pózna, lebegő gerenda, ugró mérce, ugró szőnyeg), másrészt a szabadban az iskola 140 négyzetméteres teraszán került sor.²²

4. ifj. Szekeres Kálmán Kelemen (1910-1985) zenetanár

Dr. Szekeres Kálmán fia ifj. dr. Szekeres Kálmán Kelemen 1910. február 2-án született Budapesten, középfokú tanulmányait az 1919/20. tanévben kezdte a VI. kerületi állami főreáliskolában, ahol 1927-ben érettségizett, majd felsőfokú tanulmányait 1927-től a miskolci

²² BFL VIII. 34. a. 1. Ügyviteli iratok 1921-1931. Jegyzőkönyv a Szekeres Margit felsőleányiskola 1922. január 26-én tartott osztályozó értekezletéről.

jogakadémián folytatta, végül doktori fokozatot szerzett és 1932-ben a Pázmány Péter Tudományegyetem az államtudományok doktorává avatta. Mindezzel párhuzamosan zenei tanulmányokat folytatott és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán okleveles zeneszerzőként végzett.²³ 1933-ban államszámviteltani vizsgát tett és a VKM-ben miniszteri titkárként kapott állást, mindeközben 1933 és 1939 között a Szekeres Margit leánylíceumban óraadó tanárként ének tantárgyat tanított heti nyolc órában (Szekeres M., 1934).²⁴ Később tisztviselői állását hátrahagyva zenei tanulmányokat folytatott (zongoraművész) és a tanári pályát választotta, amely mellett elismert zenetörténészként élete végéig kitartott. 1950-től a Székesfehérvári Állami Zeneiskola – az 1946-tól a híres zeneszerző, Farkas Ferenc által vezetett, majd a VKM által 1949-ben megszüntetett Székesfehérvári Konzervatórium – igazgatója és egyúttal a Székesfehérvári Szimfonikus Zenekar karmestere lett. Mai napig idézett munkái: A magyar zenetudomány története a 19. században,²⁵ illetve feleségével, dr. Szekeres Kálmánné, Farkas Mártával (1938-2017)²⁶, a Zenetörténeti Múzeum vezetőjével (1970-1996) közösen publikálta Sugár Rezső és egyéb zeneszerzők életművét összegző kismonográfiáját. A tanári hivatás édesapjához hasonlóan fontos szerepet töltött be életében, tanítványai, munkatársai elismerték tanári és szakmai tevékenységét.²⁷ ifj. dr. Szekeres Kálmán Kelemen a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola tanáraként dolgozott évtizedekig, majd 75 évesen 1985-ben halt meg.²⁸

5. Szekeres Mária Magdolna Szidónia (1909-1938) középiskolai tanár

Dr. Szekeres Kálmán első leány gyermeke Szekeres Mária Magdolna Szidónia Johanna 1909. január 15-én Budapesten született, 1918/19-ben a VI. kerületi felső leányiskolában, később gimnáziumban kezdte középfokú tanulmányait, majd a budapesti egyetemen matematikát és fizikát tanult, végül 1928-ban mennyiségtan és természettanból tett tanári vizsgát.²⁹ Édesapjához hasonlóan rajongott a természettudományokért, melyet az ekkor már a tanítást idős korából adódóan befejező Kálmán szellemiségében, azaz szemléltetést előtérbe helyezve igyekezett tanítványaival megismertetni. 1931-től tanított a Szekeres Margit által alapított nyilvános jogú, magán leánygimnáziumban fizikát és matematikát az 1938-ban bekövetkező haláláig (iskola tanáraitól lásd bővebben Nagy, 2022). Mária halála, aki a családi források szerint, illetve a már említett természettudományos érdeklődése okán is igen közel állt édesapjához, nagyon megviselte id. Szekeres Kálmánt, aki 1940-ben maga is meghalt.

²³ ifj. dr. Szekeres Kálmán iratai (1920-1983). BFL XIII. 58.7. 4. doboz. 2. tétel. Iskolai bizonyítványok, oklevelek. 268/1927. sz. másolat Szekeres Kálmán reáliskolai érettségi bizonyítványáról. 1927.06.10.

²⁴ ifj. dr. Szekeres Kálmán iratai (1920-1983). BFL XIII. 58. 7. 4. doboz. 3. tétel. Alkalmaztatással kapcsolatos iratok. Államszámviteltani vizsga bizonyítványa 1933.02.28. kelt 94/vtkv. 1932/33.

²⁵ Kézirat az MTA Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályán.

²⁶ Dr. Szekeres Kálmánné Farkas Márta zenetörténész 1938. február 16-án született Székesfehérváron, tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen művészettörténet és francia szakon, valamint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán párhuzamosan végezte. 1962 és 1974 között a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola tanára volt, majd 1970-től az MTA Zenetudományi Intézetében dolgozott. 1970 és 1996 között irányította a Zenetörténeti Múzeumot, közben 1980 és 1995 között a Zenetudományi Intézet ügyvezető igazgatója is volt. Publikált a Magyar Zene, a Muzsika, a Zenetudományi Dolgozatok és a Studia Musicologica folyóiratokban. Búcsúunk 2017. 154.

²⁷ Vermes Mária (1923-2018) hegedűművész a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola elvégzése után friss diplomásként került a fehérvári zeneiskolába. 2013-ban így emlékezett a székesfehérvári évekre: „1950-ben mentem Székesfehérvárra. Előtte három évig szabadúszó voltam és akkor nagyon sokat koncerteztem. Szép volt. Hívtak a mai Bartók Konzervatórium elődjébe is, de nem akartam magam elkötelezni a minden napi délutáni tanítással (mivel ott délelőtt zajlott a közismereti oktatás). A székesfehérvári tanítást úgy is meg lehetett oldani, hogy két teljes napra mentem. Egész nap tudtam dolgozni, mivel felnőtt növendékeim is voltak, akikkel délelőtt foglalkoztam. Nagyon jó tanári gárda volt ott akkoriban és Szekeres Kálmán igazgató nagyszerűen vezette az iskolát. Életet tudott lehelni az iskolába, rangot adott az intézménynek. Nem csoda, ha érte lejöttek a tanárok Pestről Fehérvárra. Az ország legjobb hangszeres művészeit tudta a tanári kar számára megnyerni. Az ottani oktatásban zenekari gyakorlat is volt a hangszeresek számára, így az életre készülhettek fel. Kovács Ilona: Adják bele szívüket-lelküket a zenélésbe. Beszélgetés Vermes Mária hegedűművésszel. Parlando, 2013. 5. sz. <http://www.parlando.hu/2013/2013-5/2013-5-05-Kovacs.htm> (2025.07.18.)

²⁸ Búcsúunk 1986. 47.

²⁹ Szekeres Magda iratai (1919-1934). BFL XIII. 58. 9. 5. doboz. 2. tétel. Iskoláztatással kapcsolatos iratok. VI. kerületi Felső leányiskolai bizonyítvány 1919.06.07., Budapest I. kerületi Leánygimnáziumi iskolai bizonyítvány 1919.08.23. Szekeres Mária Magdolna fogadalomtéttele a Budapesti Tankerületi Főigazgatóságon 1931. október 3.

6. Szekeres Margit Mária Sarolta (1911-1961) művészettörténész

Dr. Szekeres Kálmán második leánygyermek dr. Szekeres Margit Mária Sarolta 1911. szeptember 2-án született Budapesten, szintén a VI. kerületi állami leánygimnáziumban érettségizett (1921-1929), felsőfokú tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarán folytatta, ahol művészettörténet, magyar nyelv és irodalom, illetve olasz szakon tanult, 1934-ben diplomázott, majd 1938-ban művészettörténetből filozófiai doktori fokozatot szerzett. Mindeközben a Perugiai egyetemen is tanulmányokat folytatott (1930-1933), ahol olasz nyelvmesteri végzettséget szerzett.³⁰ dr. Szekeres Margit nemcsak az olasz nyelvért rajongott, hanem általában a nyelvtanulásért, jól beszélt latinul, olaszul, németül, franciául, angolul, hollandul és tanult ógörög és finn nyelvet is. Margit 1938 december közepétől a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Osztályán helyezkedett el fizetés nélküli önkéntes gyakornokként, majd ideiglenes állásban, mindeközben elvégezte egy könyvtári tanfolyamot, így 1940 és 1948 között az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott könyvtárosként.³¹ Mindeközben mellékállásban a Zeneművészeti Főiskolán tanított olasz nyelvet heti nyolc órában, ahol nevéhez kötődik az 1947-ben bevezetett olasz nyelvi hangversenyszerű vizsga, illetve jelentős szerepe volt 1948-ban a Zeneművészeti Főiskola új tantervének kidolgozásában. Továbbá rendszeresen publikált a Magyar Könyvszemle, Archaeologia Hungarica, Folia Archaeologia, Földtani Értesítő, Néprajzi Értesítő és az Antiquitas Hungarica folyóiratokban.

Dr. Szekeres Margit Mária Sarolta így ír a gyermekkori évekről és a pályaválasztásáról: „...Atyámnak, aki 15 éves korában lett félárva, már fiatalon kellett édesanyját és kis hűgát eltartania, Így csak későn házasodhatott, s mire gyermekei iskolás sorba jutottak, már nyugalomba került. Mint u.n. régi nyugdíjas középiskolai igazgató három gyermeket minden egyéb vagyon nélkül iskoláztatni csak nagy áldozatok árán tudta. Ezért már fiatalan megszoktuk, hogy az élet nehézségeivel saját erőnkől kell megbirkóznunk. Minthogy múzeumi pályára készültem, a művészettörténetet választottam szaktárgyammak, melyből doktorátust tettem, summa cum laude eredménnyel, ezen kívül az olasz és magyar szaktárgyakat is elvégeztem. (...). Már egyetemi hallgatói koromban kénytelen voltam órák adásával fedezni tanulmányi kiadásaimat, s még a mostoha körülmények folytán a múzeumnál elhelyezkedni nem tudtam, órák adásából és fordításból éltem. Pályámat a Történeti Múzeumban kezdtem, de nem lévén történész, és akkor is már 8 nyelvet tanultam, biztatóbbnak mutatkozott a Széchényi Könyvtárban való elhelyezkedés. 1944-ben tevékenyen részt vettem a könyvtár anyagának megmentésében. De a magánéletemben is igyekeztem, nemcsak a nemzeti vagyon, hanem emberek megmentésére is, a családommal együtt sokszor életünk kockáztatásával. A náciizmus szellemének terjedését is igyekeztem hatáskörömön belül meggátolni és káros hatását ellensúlyozni. Felfogásomat sohasem titkoltam és sohasem féltem szóban is kimondani. Sem hivatali, sem lakhelyemet nem hagytam el és a népellenes törvények és rendeletek végrehajtásában nem vettem részt. (...). A 1945 februártól a romok eltakarításában és az anyag helyreállításban tanúsított buzgóságom elismeréseként a könyvtárunk vezetőségétől külön kitüntetésben részesültem.³² A

³⁰ dr. Szekeres Margit iratai (1930-1949). BFL XIII. 58. 8. 5. doboz. 1. tétel. Egyetemi Oklevelek, Regia Universita Italiana per Stranieri, Perugia, Lingva Italiana All' Estero. diploma olasz nyelvmester 1933. október 1., Pázmány Péter Tudományegyetem. Filozófia doktora 1938. július 20.

³¹ dr. Szekeres Margit iratai (1930-1949). BFL XIII. 58. 8. 5. doboz. 2. tétel. Alkalmaztatással kapcsolatos iratok. dr. Szekeres Margit 6261. sz. nyilvántartási lap. 1949.12.05., illetve a nyilvántartási laphoz csatolt kéziratos önéletrajza alapján.

³² Erre az időszakra szintén a könyvtár munkatársa D. Szemző Piroska így emlékezett vissza (az 1945. január 16. eseményekre): „1945. január 16-ot irtunk. Már vártuk az ország szívére nehezedő lidércnyomástól megszabadító bejelentést: felszabadultunk! Akkor Budán még dörögtek az ágyúk, de mi a nyolcadik kerületben már feljöhettünk a pincékből. Vonzott a könyvtár a Múzeum körútra, s ahogy mentem, rohanni akartam, hogy minél hamarabb saját szememmel megbizonyosodjam meglétéről. Szinte nem is láttam magam előtt már semmi mást, annyira szorongatott a félelem, vajon megvan-e a hírlaptár, nem kapott-e véletlenül pincéig csapódó, mindent elsöprő, gyújtóbombát a pincéknek az a része, ahová állványokra, rendbe raktuk az anyagot, hogy mielőbb használható legyen. Már az a tény, hogy megláttam épségben a gyönyörű neoklasszikus Múzeumépületet, egy csapásra kibékített mindennel. A hírlaptár látványa azonban megdöbbentett. Valamennyi ablaküveg nélkül, felfordult, törött és épen maradt bútorok összevisszasága, a kifordult fűtőtesteken olyan vastagon állt a hó mintha parkok bokrain telepedett volna meg, a falak mentén húzódó állványok polcai részben a földön, részben leesni készülő helyzetben, ezeken és körülöttük, alattuk és újabban, közvetlenül az ostrom előtt érkezett és még feldolgozatlan kötelepéldányok hevertek piszkosan, átnedvesedve. menekítsem. Dolgozni újra, helyreállítani mindent minél előbb! Ettől az első rendezkedéstől kezdve nem nyugodott egyetlen, hamarosan visszazállingózó hírlaptári tisztviselő sem. Az én „munkapárom” az azóta elhunyt dr. Szekeres Margit volt, vele takarítottam a Múzeum épülete előtt húzódó járdát, vele állítottuk vissza a polcokat a hivatalsegédek közreműködésével.” (D. Szemző, 1968. 120-121).

Zeneművészeti Főiskolán olasz tanszéken is tanítók. Mindig arra törekedtem, hogy növendékeimnek nemcsak tanáruk, de támaszuk is legyenek problémáikban, ha kell, még áldozatok árán is. Mint a főiskola tanára 1947 őszén a Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumtól tanulmányi ösztöndíjat nyertem Olaszországban, nyelvi tanulmányokra, ahol azon kívül, könyvtárosi és művészettörténeti tudásomat is bővítettem. Többször fordultam meg Hollandiában, Németországban és Ausztriában is. Már egyetemi hallgatói koromban a Perugiai Idegen Egyetemek többszáz főnyi nemzetközi hallgatósága előtt félórás olasz nyelvű előadást tartottam Bartók és Kodály nagy jelentőségű népdalgyűjtéséről.”³³ dr. Szekeres Margit 1961-ben bekövetkező haláláig az Országos Széchenyi Könyvtár tudományos főmunkatársaként dolgozott, kutatásainak fókuszát a magyar sajtótörténetre helyezte, míg az oktatásban számos tankönyvvel segítette a Zeneművészeti Főiskola diákjainak tanulmányait.

6. Összegzés

A fentiekben összegzett tanári életutak alapján megállapítható, hogy a családi környezet, az anyagilag nem túl tehető, sőt elszegényedő, de férfi és női ágon is gazdag szellemi tőkével, a tudományok, az irodalom és a művészetek iránt érdeklődő, mindezt gyermekeikkel is megismertető Szekeres házaspár (Mátyás és Tichy Szidónia) nagy hatással volt gyermekeikre, akik nemcsak felsőfokú tanulmányokat folytattak, hanem a szüleik által is képviselt világ iránti nyitottságukat, kreativitásukat tanári pályájukon is hasznosították, melyet id. Szekeres Kálmán és felesége Petheő Erzsébet három, szintén a tanári katedrára lépő gyermekének is továbbadott. id. Szekeres Kálmánnak Budapesten iskolaigazgatóként nyílt leginkább lehetősége arra, hogy a 19-20. század fordulóján közel sem általános módon, a szemléltetésen, az ismeretterjesztésen és a szabadtéri tevékenységeken (tapasztalás, testmozgás, sport) keresztül igyekezzen ő maga és néhány tanártársa élvezetesebbé tenni az intézményes oktatást. Ezt a szemléletet vitte magával a húga id. Szekeres Margit, akinek mindezt saját maga által alapított intézményes keretek között már-már reformpedagógiai szemlélet és módszertan egyes elemei által inspirálva sikerült egy, a korabeli szigorú tanár-diák viszonytal jellemezhető leányiskola helyett, a gyermekeket középpontba helyező intézményt létrehozni. id. Szekeres Margit az iskola működése során konzekvensen tartotta magát ahhoz az elvhez, hogy kevesebb tanuló létszámú, párhuzamos osztályok nélkül biztosítsa az oktatást, oly módon, hogy a hangsúly ne önmagában az oktatásra, azaz a tárgyi ismeretek átadására helyeződjön, hanem a tanulók egyéni képességeit, tehetségét figyelembe véve, elsősorban önállóan gondolkodó, a családi életben, illetve szükség esetén a munkaerőpiacon is helyüket megálló tanulókat neveljen. id. Szekeres Margit értékrendjét, emberi és pedagógia nézeteit az alábbi idézet is jól összegzi: (...) ha a tanuló „látja, hogy tanárja nevelője jó és kedves hozzá, nemcsak mosolyával, hanem szívével, ha látja, hogy fárad, dolgozik érte, s többi kis társnőjéért, ha látja, ha bajban van akkor nem korholja, hanem segíteni akarja rajta, ha megérzi a tanár sugárzó jóságának nagy melegét lehetetlen, hogy meg ne érezze, semmivel édesebb nemesebb érzés másoknak örömet szerezni, mint mindig a magunknak sokszor jogtalan érzéseinket kikövetelni.”³⁴ Dési Gézánié, akinek két lánya tanult a leánygimnáziumban, így emlékezett vissza id. Szekeres Margitra: „Mindenkihez volt egy kellemes szellemes megjegyzése, amivel derűt, életkedvet fakasztott maga körül. A lelkekben tovább él az a szeretet és az a szellem, amit ő egy emberöltőn át annyi fiatal lélekbe beleplántált és a fiatal lelelkeken keresztül még visszafelé a szülőknél is elhintette” (Csegény M., 1940. 8.). Egyértelműen ehhez az szellemiséghez csatlakozott id. Kálmán fia, ifj. Kálmán és leányai Mária és Sarolta, utóbbi a visszaemlékezése³⁵ bepillantást enged az útokornak a korabeli gazdasági, társadalmi és oktatáspolitikai környezetbe, illetve plasztikus képet ad arról, hogy a családi értékrend miként határozta meg két generáció tagjainak pedagógiai gondolkodását és a tanári pályán betöltött szerepét. A Szekeres család tagjai nem csak tanári hivatásukban alkottak maradandót és fordítottak kiemelt figyelmet tanítványaikra, hanem fentiekben említett korabeli források emberként is méltatták munkásságukat (l. 2. kép). A hazai pedagógus

³³ dr. Szekeres Margit iratai (1930-1949). BFL XIII. 58.8. 5. doboz. 2. tétel. Alkalmaztatással kapcsolatos iratok. Nyilvántartási laphoz csatolt kézirásos önéletrajz 1949.12.03.

³⁴ id. dr. Szekeres Margit nyilvánosjogú leánygimnázium iratai (1921-1940) BFL VIII. 34. a. 1. doboz, Ügyviteli iratok 1921-1931. Jegyzőkönyv a Szekeres Margit felsőlányiskola tanári testületének 1926. szeptember 18-án tartott módszeres értekezletéről.

³⁵ Lásd a 6. fejezetben.

professziótörténeti vizsgálatok újabb adalékokkal szolgálhatnak a tanári szerepek és az ehhez kapcsolódóan a gyermeket is figyelembe vevő reformpedagógia törekvések megismeréséhez.

2. kép Szekeres család tagjai az iskolai udvaron 1938. (balról középen id. Szekeres Margit iskolaigazgató, mellette Szekeres Mária, hátsó sorban jobbról az első fiatalember ifj. Szekeres Kálmán.³⁶

Szakirodalom

Beszélgetés Vermes Mária hegedűművésszel. (2013). *Parlando*, 5, <http://www.parlando.hu/2013/2013-5/2013-5-05-Kovacs.htm> (2025.07.18.)

Bognár, G. (2014). Fehér Ipoly kísérleti természettana. *Fizikai Szemle*, 64(5), 171–172.

Bozzay M. (1931). *Magyar asszonyok lexikona. Dajkovich*. <https://digitalia.lib.pte.hu/hu/pub/bozzay-margit-magyar-asszonyok-lexikona-dajkovich-bp-1931-4068> (2025.07.10.)

Búcsúzunk (1986). Dr. Szekeres Kálmán. *Muzsika*, 29(2). 47.

Búcsúzunk (2017). Dr. Szekeres Kálmánné Farkas Márta. *Muzsika*, 60(3), 154.

Csegény M. (1940, szerk.). *Szekeres Margit nyilvános jogú magán leánygimnázium (VI-VIII. osztály leányliceum) értesítője 1939-40. iskolai évről, az iskola fennállásnak 19. évében*. Budapest

D. Szemző P. (1968). Egy könyvtáros emlékeiből. *Könyvtáros*, 18(2), 120–121.

Demkó Belánszky J. (1940). Alsó-szatai Petheő János volt temesvári postafőigazgató (1847-1925). *Magyar Posta*, 14(11), 529–535.

Hankó V. (1911). A mi egészségügyi gyűjteményünk. In Szekeres K. (szerk.): *A Budapesti Második kerületi Állami Főreáliskolának ötvenhatodik évi értesítője az intézet fennállásnak 57. évében az 1910-1911. iskolai évről*. 20–33.

Hoffer K. (1899, szerk.). *A budapesti V. kerület állami főreáliskola 27. évi értesítője az 1898-99. tanév végén*. Budapest.

³⁶ Forrás: Id. és Ifj. Szekeres Kálmán és családja, valamint Szekeres Margit iratai (1739-2001). BFL 58. 15.3. 10. doboz Fényképek

- Kelényi F. (1963). Soproni gyermekkertek a 19. század második felében. *Soproni Szemle*, 18(1) 2–20.
- Kempelen B. (1931). *Magyar nemesi családok*. X. kötet, Grill Károly Könyvkiadó, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/10-kotet-12A65/szekeres-nagyszandai-134DF/> (2025.07.05.)
- Kéri K. (2008). *Hölgyek napernyővel. Nők a dualizmus kori Magyarországon 1867-1914*. Pro Pannonia. Pécs.
- Müller I. (2000). Az alap- és középfokú leányoktatás Magyarországon a dualizmus korában. *Sic Idur Ad Astra*, 3, 131–204.
- Nagy A. (2019): Flancos úrikiasszony-nevelő vagy kereskedelmi szakiskola. In Czeferner, D., Ács, M., Takács Zs., & Pusztafalvi H. (szerk.): *"Asszonyoknak igen sokat kell tudni...": Új kutatások a nőnevelés történetéből*. Kronosz Kiadó. 72–94.
- Nagy A. (2011). Felsőbb leányiskolák, mint érettségít adó középfokú szakiskolák a XX. század elején. *Képzés és Gyakorlat*, 9(1-2), 7–20.
- Nagy. A. (2022). Minden a gyermek, mindent a gyermekért. Szekeres Margit iskolaalapító a hazai pedagógiai élet szolgálatában. In Pusztafalvi H., Takács Zs. (szerk.): *Útitársak. Tanulmánykötet Kéri Katalin tiszteletére*. Magyar Tudományos Akadémia, 44–70.
- Naményi L. (1902). *A nagyváradi nyomdászat története*. Athenaeum. Budapest.
- Nátafalussy K. (1883, szerk.). *A Rozsnyói Katolikus Főgimnázium értesítője a 1882/83. tanévről*. Rozsnyó.
- Nátafalussy K. (1887, szerk.). *A Rozsnyói Katolikus Főgimnázium értesítője a 1886/87. tanévről*. Rozsnyó.
- Orlai Gy. (2004). Dr. Hankó Vilmos (1854-1923) ismeretterjesztő munkássága. In Vámos, É. & Vámosné V. L. (szerk.): *Tudomány társadalmi megértése. A természettudományok, a technika és az orvoslás eredményeinek népszerűsítése Magyarországon az elmúlt évszázadokban (a 2003. évi ankét anyaga)*. Tanulmányok a természettudományok, a technika és az orvoslás történetéből. Országos Műszaki Múzeum és a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége Tudomány- és Technikatörténeti Bizottsága. 55–58.
- Patyi G. (2013). Óvónőképzés Sopronban a dualizmus korában. *Neveléstörténet*, 10(1-4). 124–133.
- Papp B. & Sipos B. (2017). *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág, Budapest.
- Papp B. (2006). Nőoktatás és képzett nők a két világháború között. In Kövér Gy. (szerk.): *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyarországon*. Századvég. 713–756.
- Rébay M. (2009). *Leány-középiszkolák Magyarországon és a német nyelvű országokban. A jogi szabályozás az 1870-es évektől 1945-ig*. Új Mandátum, Budapest.
- Rozsnyai K. (1888, szerk.). *A szolnoki magyar királyi állami főgimnázium értesítője a 1887-88. iskolai évről*. Szolnok.
- Salamin L (1889, szerk.). *A sopronyi magyar kir. állami főreáliskola 14. évi értesítője 1888/89*.
- Szekernyés J. (2023), Temesvár kövei 732. A legnagyobb vidéki postaigazgatóság. *Heti Új Szó*, 2023.06.22. <https://hetiuj szo.ro/szekernyes-janos-temesvar-kovei-732/> (2025.07.10.)
- Szekeres K. (1883), A görögök mennyiségtana. In Nátafalussy K. (szerk.), *A Rozsnyói Katolikus Főgimnázium értesítője a 1882/83. tanévről*. Rozsnyó, 1–45.
- Szekeres K. (1907). *A Budapesti Második kerületi Állami Főreáliskolának ötvenegyedik évi értesítője az intézet fennállásnak 52. évében az 1906-1907. iskolai évről*. Budapest.
- Szekeres K. (1912). *A Budapesti Második kerületi Állami Főreáliskolának ötvenkilencedik évi értesítője az intézet fennállásnak 59. évében az 1911-1912. iskolai évről*. Budapest.
- Szekeres K. (1901). Egy nagy bujdosó. *Urania*, 2(1). 86–90.

- Szekeres K. (1900). A kis olvasztó medence. *Uránia*, 1(1)15–18.
- Szekeres M. (1922, szerk.). *Szekeres Margit Felső leányiskolájának értesítője 1921-22*. Budapest.
- Szekeres M. (1923, szerk.). *Szekeres Margit Felső leányiskolájának II. értesítője 1922-23*. Budapest.
- Szekeres M. (1925, szerk.). *Szekeres Margit Felső leányiskolájának IV. értesítője 1924-25*. Budapest.
- Szekeres M. (1931, szerk.). *Szekeres Margit leányliceumának értesítője 1930-31*. Budapest.
- Szekeres M. (1933, szerk.). *Szekeres Margit leányliceumának értesítője 1932-33*. Budapest.
- Szekeres M. (1937, szerk.). *Szekeres Margit nyilvános jogú magán leánygimnázium (II-VIII. osztály leányliceum) értesítője 1936-37. iskolai évről, az iskola fennállásnak 16. évében*. Budapest.
- Szinnyei J. (1909). *Magyar írók élete és munkái*. Hornyánszky.
<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm> (2025.07.10.)

Szerző

Nagy Adrienn, Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest.

e-mail: adrienn.n.z@gmail.com